

ДРУЧЕК О. В.,

кандидатка юридичних наук, доцентка,
професорка кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності
(Київський інститут Національної
гвардії України)

ВОЛУЙКО О. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
полковник,
начальник кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності
(Київський інститут Національної
гвардії України)

УДК 341.321

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.1.34>

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ЦИВІЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ ЯК ПРИНЦИП МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Статтю присвячено аналізу змісту вимоги захисту цивільного населення та цивільних об'єктів як принципу міжнародного гуманітарного права.

Доведено, що основним призначенням міжнародного гуманітарного права є регулювання міждержавних відносин у період війни (збройного конфлікту), з метою обмеження насильства на користь гуманності. Окремим напрямом є захист цивільного населення, цивільних об'єктів, а також обмеження негуманних методів і засобів ведення війни.

Установлено, що міжнародне гуманітарне право має систему власних принципів, які забезпечують йому єдність і системність, визначаючи при цьому його мету, зміст та напрями правового регулювання. Особливістю принципів МГП є те, що вони, здебільшого, мають форму вимог, яких воюючі сторони мають дотримуватися в обов'язковому порядку, незалежно від їх бажання. З'ясовано, що особливе місце у системі зазначених принципів належить принципу захисту цивільних осіб та об'єктів, з метою недопущення воєнного насильства та зменшення негативних наслідків воєнних дій для зазначеної категорії осіб.

Установлено, що вимоги, спрямовані на захист цивільного населення та об'єктів, об'єктивуються у нормах Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі 1907 року, Додатковому протоколі I до неї, Женевської конвенції про статус військовополонених 1949 року. Їх зміст складають обов'язки сторін під час ведення бойових дій дотримуватися принципів: а) розрізнення; б) заборони невибіркових нападів; в) сумірності (пропорційності) дій; г) вжиття запобіжних заходів. Здійснено деталізацію вимог та розкрито зміст зазначених принципів.

Доведено масовість і системність порушень принципу захисту цивільного населення та об'єктів державою-порушницею у ході триваючої збройної агресії російської федерації проти України та обґрунтовано необхідність удосконалення системи норм і принципів МГП як у цілому, так і принципів захисту

цивільного населення і цивільних об'єктів, зокрема, включно із посиленням інституту міжнародно-правової відповідальності та механізмів його реалізації.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, збройний конфлікт, принципи, цивільне населення та об'єкти, захист, розрізнення, невибіркові напади, пропорційність, вжиття запобіжних заходів, евакуація.

Druchek O. V., Voluyko O. M. Protection of civilians and civilian objects in the system of principles of international humanitarian law

The article analyzes the content of the requirement to protect civilians and civilian objects as a principle of international humanitarian law.

The author proves that the main purpose of international humanitarian law is to regulate interstate relations in times of war (armed conflict) with a view to limiting violence in favor of humanity. A separate area is the protection of civilians and civilian objects, as well as the restriction of inhumane methods and means of warfare.

It has been established that international humanitarian law has a system of its own principles that ensure its unity and consistency, while determining its purpose, content and directions of legal regulation. A feature of the principles of IHL is that they, for the most part, have the form of requirements that the warring parties must comply with in a mandatory manner, regardless of their desire. It was found that a special place in the system of these principles belongs to the principle of protecting civilians and objects, in order to prevent military violence and reduce the negative consequences of military actions for this category of persons.

It has been established that the requirements aimed at protecting the civilian population and objects are objectified in the norms of the Hague Convention on the Laws and Customs of War on Land of 1907, Additional Protocol I thereto, and the Geneva Convention relative to the Status of Prisoners of War of 1949. Their content consists of the obligations of the parties during hostilities to adhere to the principles of: a) distinction; b) prohibition of indiscriminate attacks; c) proportionality of actions; d) taking precautionary measures. The requirements are detailed and the content of the above principles is disclosed.

The author proves the massive and systematic violations of the principle of protection of civilian population and objects by the offending State during the ongoing armed aggression of the Russian Federation against Ukraine and substantiates the need to improve the system of norms and principles of IHL in general and the principles of protection of civilian population and civilian objects in particular, including strengthening the institution of international legal responsibility and mechanisms for its implementation.

Key words: international humanitarian law, armed conflict, principles, civilian population and objects, protection, distinction, indiscriminate attacks, proportionality, precautionary measures, evacuation.

Вступ. Збройна агресія російської федерації проти України, яка триває вже понад одинадцять років, підтверджує надзвичайну жорстокість сучасних збройних конфліктів особливо, для держави-жертви, особливо, коли держава-агресорка росія не дотримується принципів і норм міжнародного гуманітарного права. Проте, саме міжнародне гуманітарне право (далі – МГП), попри усі проблеми застосування, залишається єдиною універсальною системою норм, що мають діяти в умовах війни (збройного конфлікту).

Основу сучасного МГП складають Женевські [1] і Гаазькі конвенції [2], зміст яких від часу розробки їх тексту і дотепер зводиться до двох фундаментальних вимог: 1) обмежувати засоби і способи ведення війни (збройного конфлікту) до обсягу, мінімально необхідного для досягнення її єдиної законної мети, якою є послаблення військового потенціалу супротивника; 2) не допускати насильства та проявляти гуманність щодо тих, хто не бере або

припинив брати безпосередню участь у воєнних діях. Важливість зазначених вимог полягає у тому, що вони призначені для заборони війни як засобу міждержавного спілкування, а також для захисту цивільних осіб та цивільних об'єктів під час ведення воєнних дій та під час воєнної окупації.

Проте, аналіз подій російсько-української війни, розв'язаної РФ проти України, свідчить про абсолютно цинічне нехтування зазначених принципів МГП державою-агресоркою росією, системність і методичність дій якої дозволяє вести мову про злочинність дій її військово-політичного керівництва та терористичний характер її міжнародної політики у цілому.

Зазначене свідчить про наявність суттєвих проблем у механізмах забезпечення принципів захисту цивільного населення і цивільних об'єктів під час ведення бойових дій, а також про необхідність запровадження додаткових гарантій реалізації міжнародно-правової відповідальності до російських військових злочинців. Відповідно, існує потреба у поглибленому теоретичному аналізі принципів захисту цивільного населення та цивільних об'єктів як основних принципів, які забезпечують мету МГП у ситуаціях ведення бойових дій.

Стан опрацювання проблеми. Дослідженнями загальних проблем МГП ґрунтовно займалися такі юристи-міжнародники, як Ж.-М. Генкерте, Е. Давид, Д. Ласіка, Н. Мельцер, Ж. Пікте, Ф. Хоффман, А. Фердросс та ін. Серед вітчизняних науковців значний дорібок у розробку актуальних проблем МГП внесли М. Гнатівський [3; 4], М. Грушко [5–7], І. Жаровська [8], Т. Короткий [9], В. Маньгора [10–12], Н. Мельцер [13], В. Пилипенко [14], В. Репецький [15] та інші. Питання захисту цивільного населення і цивільних об'єктів нормами МГП в умовах збройного конфлікту в Україні наразі порушують А. Замрига [16], М. Падалка [17], Ф. Бані-Насер [18], О. Царенко [19] та інші вчені, чийми зусиллями проаналізовано систему джерел, пов'язаних із засобами захисту цивільного населення та об'єктів; обґрунтовано складові інституту гуманітарного доступу; визначено особливості правового статусу різних категорій осіб, які об'єднуються поняттям цивільного населення. Проте, в умовах повномасштабної війни РФ проти України існує потреба більш детального аналізу принципу захисту цивільного населення та цивільних об'єктів як одного із основних принципів МГП.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз змісту принципів та норм МГП, які закріплюють вимогу забезпечення захисту цивільного населення та цивільних об'єктів під час ведення бойових дій. Для цього необхідним є виконання таких **завдань**: 1) обґрунтувати доцільність виділення у системі принципів МГП норми і принципи, безпосередньо пов'язаних із захистом цивільного населення та цивільних об'єктів; 2) розкрити зміст принципу розрізнення; принципу заборони невибіркових нападів; принципу сумірності (пропорційності); принципу вжиття запобіжних заходів; 3) обґрунтувати необхідність удосконалення існуючих засобів захисту цивільного населення та об'єктів у ході збройної агресії РФ проти України.

Результати дослідження. На сьогодні МГП є основною галуззю міжнародного права, присвяченою регулюванню відносин воєнного часу, зокрема, таких важливих питань, як обмеження засобів і способів бойових дій; правового статусу учасників збройних конфліктів; захисту цивільного населення і об'єктів під час ведення бойових дій. Аналізуючи джерела МГП, відмітимо, що зазвичай серед них виділяють три основні групи договорів: 1) «Право Женеви» договори, спрямовані на захист жертв війни, основними з яких є конвенції від 12 серпня 1949 року та додаткові протоколи до них від 8 червня 1977 року; 2) «Право Гааги» договори, спрямовані на заборону окремих видів зброї та певних методів ведення війни, основними з яких є Гаазька Конвенція (iv) про закони і звичаї сухопутної війни, Положення про закони та звичаї сухопутної війни 1907 року, а також Гаазькі конвенції та декларації 1899 та 1907 років щодо обмеження методів та засобів ведення війни для зменшення зайвих страждань; 3) «Право Нью-Йорку» договори, прийняті у межах ООН дещо пізніше, з метою унормування окремих аспектів захисту прав людини як у мирний час, так і під час збройного конфлікту.

Як і будь-яка інша галузь права, МГП ґрунтується на системі принципів, які забезпечують зазначеній галузі єдність, системність, визначають його завдання, мету, функції, розкриваючи при цьому його зміст. Наразі у науці міжнародного права наразі не існує єдиного підходу до класифікації принципів МГП. Авторитетні юристи-міжнародники, такі, як А. Фердросс, Ж. Пікте, Н. Мельцер до основних принципів МГП відносили: а) обов'язок дотримуватися балансу між військовою необхідністю та гуманністю; б) обов'язок розрізняти цивільне населення і комбатантів; в) обов'язок розрізняти цивільні та військові об'єкти та спрямовувати воєнні дії виключно проти військових цілей; г) обов'язок уникати/мінімізувати заподіяння випадкової смерті, поранень, знищення людей і об'єктів, захищених від прямого нападу; ґ) обов'язок уникати зайвих страждань; ґ) принцип гуманного поводження [15, с. 19–23]. Професор Л. Тимченко, вказуючи, що основу принципів МГП становлять загальні принципи міжнародного права у галузі прав людини, серед основних принципів МГП виділяє принципи: а) гуманності; б) обмеження засобів і методів ведення війни; в) захисту прав учасників збройного конфлікту і цивільного населення; г) поваги до нейтралітету [20, с. 480]. Професор В. Ярмачі до основних принципів МГП відносить принципи: а) гуманізації збройних конфліктів; б) обмеження воюючих у виборі засобів і методів ведення війни; в) неспричинення зайвих страждань; г) чесності і сумлінності у виборі засобів і методів ведення воєнних дій; ґ) екологічної безпеки; д) проведення відмінностей між комбатантами і некомбатантами; е) поваги прав людини; є) захисту цивільного населення, об'єктів, жертв війни; ж) відповідальності за порушення норм і принципів МГП [21, с. 97]. Натомість, принципами, що мають «вищий авторитет» у системі МГП, професор В. Базов таким вважає: 1) т.зв. «застереження Мартенса» правило, згідно якого навіть у випадках, не врегульованих угодами, населення та збройні сили воюючих держав залишаються під охороною міжнародного права, яке ґрунтується на законах людяності та вимогах суспільної свідомості; 2) принципи: гуманності, необхідності, співмірності, розмежування, заборони заподіяння надмірних страждань, незалежності «права війни» від «права на війну» [22, с. 37].

Проте, найбільш зважений, на нашу думку, підхід до вимоги захисту цивільного населення та об'єктів під час війни (збройного конфлікту), на нашу думку, демонструють Т. Короткий, А. Галай, М. Єлігулашвілі, І. Заворотько, М. Пашковський, В. Пузирний, Н. Хендель, коли акцентують на тому, що метою МГП є забезпечення за будь-яких умов людяності та гуманності як основи міжлюдських відносин, та пропонують виокремлювати особливу групу принципів МГП принципів (правил) ведення бойових дій, призначенням яких є обмеження насильства до невоюючих осіб, які підпадають під визначення цивільного населення [8, с. 49–50].

Поглиблення зазначеної вище ідеї дозволяє стверджувати, що принципи (правила) ведення бойових дій належать, здебільшого, до «права Гааги», містяться, зокрема, у Конвенції (iv) про закони і звичаї війни на суходолі 1907 року, Додатковому протоколі I, а також звичаєвих нормах міжнародного права. А їх зміст об'єктивується у обов'язку дотримуватися кількох конкретних вимог (принципів) МГП, зокрема: а) принципу розрізнення; б) принципу заборони невибіркових нападів; в) принципу сумірності (пропорційності) дій; г) принципу вжиття запобіжних заходів.

Розкриваючи зміст *принципу розрізнення*, зауважимо, що його основу складає вимога до сторін збройного конфлікту завжди проводити межу та виокремлювати цивільних осіб та комбатантів, а також цивільні та військові об'єкти. Відповідно, сторони збройного конфлікту можуть здійснювати напад тільки на комбатантів та військові об'єкти як такі. Цивільне населення та/або окремі цивільні особи не можуть бути об'єктом нападів. Будь-який навмисний напад на цивільну особу є воєнним злочином. Напади дозволені виключно на комбатантів, вони є законною військовою ціллю. У випадку, якщо цивільна особа бере безпосередню участь у бойових діях, вона може бути об'єктом нападу. Якщо комбатант вийшов зі строю та припинив спротив через поранення, хворобу чи захоплення в полон, він перестає бути військовою ціллю, набуває статусу пораненого, хворого чи військовополоненого, та підпадає під захист відповідних норм МГП. Медичний та духовний персонал зі складу збройних сил

сторін також належить до некомбатантів і не може бути об'єктом нападу. Водночас, особи, що належать до зазначених категорій, можуть втратити право на захист, якщо поза своїми гуманітарними функціями вчиняють дії, що завдають шкоди супротивній стороні.

Принцип розрізнення застосовується і щодо *об'єктів*, які поділяються на цивільні та нецивільні об'єкти. Останні можуть визнаватися військовими цілями, і щодо них можливий напад. Водночас, напади не повинні спрямовуватися на цивільні об'єкти. Окремі цивільні об'єкти мають підвищений режим захисту, і мають бути позначені спеціальними відмітними знаками. Зокрема, такими є: а) цивільні лікарні, медичні установи та транспортні засоби; б) об'єкти, що їх визнано культурними цінностями; в) об'єкти, що містять небезпечні сили. Законними об'єктами для нападу можуть бути визнані лише військові цілі. Поняття військових цілей не є довільним. Воно обмежується тими об'єктами, які за своєю сутністю, розташуванням, метою чи способом використання ефективно сприяють веденню військових дій, і чиє часткове або повне руйнування, захоплення або нейтралізація в конкретних часових обставинах може надати явну військову перевагу. Причому, для того, щоб об'єкт міг бути визнаним військовою ціллю, необхідною є наявність обидвох зазначених критеріїв, з урахуванням принципів пропорційності та вжиття запобіжних заходів.

Зміст *принципу заборони невибіркових нападів* об'єктивується у вимозі неприпустимості нападів невибіркового характеру. Нападами невибіркового характеру є: а) напади, не спрямовані на конкретні воєнні об'єкти; б) напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретні воєнні об'єкти; в) напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, і результатом яких є враження як воєнних, так і цивільних об'єктів та/або цивільних осіб, без їх розрізнення. Як справедливо зазначають Т. Короткий, А. Галай, М. Єлігулашвілі, І. Заворотько, М. Пашковський, В. Пузирний, Н. Хендель [8, с. 56], змістом зазначеного принципу є заборона нападів: а) які не спрямовані на конкретну військову ціль; б) при яких застосовуються методи або засоби ведення військових дій, що не можуть бути спрямовані на конкретну військову ціль; в) під час яких застосовуються методи чи засоби ведення військових дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, тобто, коли у кожному випадку влучають без розрізнення у військові цілі, цивільних осіб чи цивільні об'єкти.

Зміст *принципу сумірності (пропорційності)* полягає у тому, що здобута в результаті нападу військова перевага повинна переважати нанесену шкоду, яку ймовірно буде завдано цивільним особам та об'єктам. Важливим елементом є те, що йдеться не про цілеспрямований напад на цивільних осіб чи об'єкти, а про ризик випадкової нецілеспрямованої шкоди. Відповідно, нападу має передувати оцінка наслідків: якщо шкода, яка завдається чи може завдатися цивільним об'єктам чи особам внаслідок нападу, є надмірною, порівнюючи з військовою перевагою, то напад заборонено. Забороняються напади, від яких можна очікувати спричинення випадкової загибелі цивільного населення або поранення цивільних осіб, пошкодження цивільних об'єктів або поєднання таких наслідків, які були б надмірними порівняно з очікуваною конкретною і безпосередньою воєнною перевагою, яку передбачається таким чином досягти.

Зміст *принципу вжиття запобіжних заходів* полягає у тому, що при веденні бойових дій сторони мають оберегти цивільне населення і цивільні об'єкти. Слід ужити усіх практично можливих заходів, щоб уникнути випадкової загибелі цивільного населення, поранення цивільних осіб та пошкодження цивільних об'єктів або принаймні звести такі випадки до мінімуму. Аналіз вимог, що конкретизують зазначений принцип, дозволяє поділити їх на дві групи: 1) заходи запобігання, які мають застосовуватися під час здійснення нападу; 2) заходи запобігання наслідків нападу. Так, до *першої* із зазначених груп слід віднести такі, зокрема, вимоги до кожної із протидіючих сторін: а) робити все практично можливе, щоб пересвідчитись у тому, чи спрямовані їхні напади на військові цілі; б) вживати всіх можливих запобіжних заходів щодо вибору засобів та методів ведення воєнних дій з метою уникнення випадкової загибелі цивільного населення або поранення цивільних осіб та випадкового завдання шкоди цивільним об'єктам або у будь-якому разі мінімізації таких випадків;

в) робити все практично можливе для того, щоб оцінити, чи можна очікувати від нападу спричинення випадкової загибелі цивільного населення, поранення цивільних осіб або пошкодження цивільних об'єктів, або поєднання таких наслідків, які були б надмірні порівняно з очікуваною конкретною і безпосередньою військовою перевагою, що мали б одержати; г) надавати ефективне попереднє повідомлення про напади, які можуть торкнутися цивільного населення, окрім випадків, коли обставини не дозволяють цього; г) у ситуації можливого вибору між кількома військовими цілями для досягнення рівноцінної військової переваги, потрібно обирати ту, від нападу на яку можна очікувати створення найменшої небезпеки для життя цивільних осіб та для цивільних об'єктів. До заходів *другої* групи відносимо вимоги: а) вживати всіх практично можливих запобіжних заходів для захисту цивільного населення та цивільних об'єктів, які вони контролюють, від наслідків нападів; б) максимально можливо уникати розміщення військових цілей у межах або поблизу густонаселених районів; в) здійснити максимально можливе переміщення цивільних осіб та цивільні об'єкти, які вона контролює, з районів, де такі об'єкти розташовані у безпосередній близькості до військових цілей. У контексті реалізації зазначених вимог як першої, так і другої групи, зазначимо, що однією із процедур щодо їх практичної реалізації (заходів) є *евакуація* виведення цивільного населення, цивільних осіб і цивільних об'єктів, що перебувають під контролем сторони збройного конфлікту із районів, розміщених поблизу військових об'єктів, а також застосування інших необхідних запобіжних заходів щодо захисту цивільного населення і цивільних об'єктів, що перебувають під їхнім контролем, від небезпек, що виникають у наслідок військових операцій.

Аналіз подій збройної агресії рф проти України свідчить про грубе і системне порушення російською стороною зазначених принципів ведення бойових дій. Російські військові, за підтримки державного керівництва рф і мовчазної згоди російського суспільства обстрілюють українські міста і села, руйнують їх інфраструктуру та винищують мирне населення; масово вбивають і катують людей на захоплених територіях; викрадають і вивозять на територію рф українських дітей; переслідують і вбивають лікарів, вчителів, журналістів; гвалтують жінок і дітей; примушують українських громадян до служби в російській армії. В оточених або захоплених населених пунктах створюють умови відсутності їжі, води, електроенергії, зв'язку, медичної допомоги, транспортного сполучення, пенсійного забезпечення, освітніх послуг, доводячи цілі українські регіони до гуманітарної катастрофи. Як приклад, можна навести міста, що були або досі перебувають під російською окупацією Донецьк, Луганськ, Маріуполь, Херсон, Ізюм, Буча, Ірпінь, Бородянка, Гостомель та ін. Безпрецедентним порушенням норм міжнародного гуманітарного права та водночас екологічним злочином слід назвати підлив російськими військовими дамби Каховської ГЕС, наслідок чого було затоплено площу у кілька сотень квадратних кілометрів і понад 80 населених пунктів, включно із окремими районами м. Херсону. Окремим напрямом порушення норм МГП з боку рф та воєнним злочином є недотримання норм Женевської конвенції 1949 року [23] про поводження із військовополоненими, зокрема, масові страти українських військовополонених; незабезпечення для них належних умов; застосування катувань, фізичного та психологічного насилля; порушення прав на їжу, воду та контакт із рідними та ін.

Усе зазначене, на нашу думку, вказує на кричущі порушення росією, як державою-агресоркою, загальноєвропейських законів і звичаїв війни, здійснення безпрецедентних у ХХІ сторіччі актів тероризму, геноциду, системних військових злочинів, що спричинює практичну незахищеність цивільного населення України від жахів війни. Женевські та Гаазькі конвенції, ті їх норми, які закріплюють закони і звичаї війни та призначені слугувати гарантіями хоча би мінімального захисту цивільного населення та об'єктів, не виконуються росією в силу реалізації нею дій «з позиції сили», заперечень очевидного, відсутності дієвого міжнародного контролю, невідповідної викликам реакції міжнародної спільноти. Повномасштабна російська збройна агресія проти України доводить важливість застосування до держави-порушниці заходів жорсткого міжнародного примусу, який є цілком справедливим.

Висновки та перспективи подальших досліджень

1. Основним призначенням МГП, як галузі міжнародного права, є регулювання між-державних відносин у період війни (збройного конфлікту), з метою обмеження насильства на користь гуманності. Окремим напрямом є захист цивільного населення, цивільних об'єктів, а також обмеження негуманних методів і засобів ведення війни.

2. Як і будь-яка інша галузь, МГП має систему власних принципів, які забезпечують йому єдність і системність, визначаючи при цьому його мету, зміст та напрями правового регулювання. Особливістю принципів МГП є те, що вони, здебільшого, мають форму вимог, яких воюючі сторони мають дотримуватися в обов'язковому порядку, незалежно від їх бажання.

3. З огляду на те, що основною метою МГП є забезпечення за будь-яких умов людяності та гуманності як основи міжлюдських відносин, у системі його принципів особливе місце належить принципу захисту цивільних осіб та об'єктів, з метою недопущення воєнного насильства та зменшення негативних наслідків воєнних дій для зазначеної категорії осіб.

4. Вимоги, спрямовані на захист цивільного населення та об'єктів, об'єктивуються у нормах Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі 1907 року, Додатковому протоколі I до неї, Женевської конвенції про статус військовополонених 1949 року. Їх зміст складають обов'язки сторін під час ведення бойових дій дотримуватися принципів: а) розрізнення; б) заборони невивірених нападів; в) сумірності (пропорційності) дій; г) вжиття запобіжних заходів.

5. Триваюча збройна агресія РФ проти України, масовість і системність порушень принципу захисту цивільного населення та об'єктів, очевидність можливості уникнення державою-порушницею відповідальності вказує на необхідність удосконалення системи норм і принципів МГП як у цілому, так і принципів захисту цивільного населення і цивільних об'єктів, зокрема, включно із посиленням інституту міжнародно-правової відповідальності та механізмів його реалізації.

Перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо подальше дослідження проблем забезпечення вимог МГП в умовах збройної російської агресії в Україні; поглиблення вивчення системи принципів МГП, зокрема, принципу захисту цивільного населення та об'єктів; формування пропозицій щодо удосконалення механізмів його забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року (Женевська конвенція IV 1949 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text. (дата звернення: 01.05.2025).

2. Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі (Гаазька конвенція 1907 року) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 01.05.2025).

3. Гнатовський М. М. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів / М. М. Гнатовський, Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель. 2-ге вид., доповн. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.

4. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого. Київ – Одеса: Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 145 с.

5. Грушко М. В. Окремі аспекти захисту цивільного населення в період окупації: Автономна Республіка Крим і м. Севастополь. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 230–238. DOI 10.31558/2786-5835.2021.2.6.

6. Грушко М. В., Мойсейкін О. С. Застосування норм міжнародного гуманітарного права в збройному конфлікті в Україні: окремі питання. *Правничий часопис Донецького державного університету імені Василя Стуса*. 2021. № 2. С. 53–63. DOI 10.31558/2786-5835.2021.2.6.

7. Міжнародне гуманітарне право: навчально-методичний посібник М. В. Грушко, В. В. Музика, Т. С. Федорова, В. В. Владишевська за ред. О. В. Бігняка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 136 с.
8. Міжнародне гуманітарне право: посібник для працівників Держ. кримінал.-викон. служби України Т. Короткий, А. Галай, М. Єлігулашвілі, І. Заворотько, М. Пашковський, В. Пузирний, Н. Хендель за заг. ред. віце-президента УАМП Т. Короткого Пенітенціарна академія України; УГСПЛ. Київ; Одеса Фенікс, 2023. 236 с.
9. Жаровська І.М. Проблеми і недоліки норм міжнародного гуманітарного права. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2022. № 12. С. 13–17.
10. Маньгора В.В., Горобець Л.С., Забелін Г.Т. Відповідальність за порушення норм міжнародного гуманітарного права. *Інформація і право*. 2024. № 1 (48). С. 210–218.
11. Маньгора В.В., Маньгора Т.В. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права в національне законодавство в умовах воєнного стану. *Інформація і право*. 2023. № 3(46). С. 205–214.
12. Маньгора В.В., Грушко В.В., Драгомерецька-Майданюк О.С. Історичні етапи розвитку міжнародного гуманітарного права. *Інформація і право*. 2025. № 1 (52). С. 155–169.
13. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право: загальний курс МКЧХ. 2020. 358 с. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2021/05/Nils-Melzer-Comprehensive-introduction-to-IHL-UKR.pdf> (дата звернення: 20.03. 2025).
14. Пилипенко В. П. Застосування норм міжнародного гуманітарного права до збройних конфліктів міжнародного й неміжнародного характеру в контексті воєнних злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. Випуск 3. С. 317–323.
15. Репецький В.М. Застосування міжнародного гуманітарного права у збройному конфлікті України. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична»*. 2015. № 2. С. 368–373.
16. Замрига А. В. Застосування міжнародного гуманітарного права в умовах збройної агресії російської федерації проти України. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2022. № (6). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-6-01-04>. (дата звернення: 20.02.2025).
17. Падалка М.А. Міжнародно-правовий захист цивільного населення під час збройних конфліктів. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2022. № 6. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-6-01-10>
18. Фаді Бані-Насер. Міжнародно-правовий захист цивільного населення та інших категорій осіб під час збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 6. С. 79–87.
19. Царенко О.М., Тичина Б.М., Федчук Т.Ю. Порушення норм міжнародного гуманітарного права в умовах російської збройної агресії. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 607–611. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.94>.
20. Тимченко Л.Д. Міжнародне право: підручник. Харків: Консум, Університет внутрішніх справ, 1999. 528 с.
21. Ярмачі В.Х. Система принципів міжнародного гуманітарного права, що застосовується під час збройних конфліктів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. Ч. 1. С. 95–98.
22. Базов В.П. Принципи міжнародного гуманітарного права. *Юридична Україна*. 2020. № 12. С. 35–42.
23. Конвенція про поводження з військовополоненими 1949 року (Женевська конвенція III 1949 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text. (дата звернення: 01.05.2025).

